

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

A Magyar Természettudományi Múzeum

Szóra bírt csontjaink ***Arcok a múltból – Beszélő csontjaink***

vándorkiállításáról

**Az NKA Közgyűjtemények Kollégiumánál
elnyert pályázat azonosítója: 3561/00021**

A kiállítás címe: **Szóra bírt csontjaink**

Arcok a múltból – Beszélő csontjaink

Elkészülés: **2014. május 26.**

Helye: változó

Területe: **kb. 200 m²**

A kiállító neve: **Magyar Természettudományi Múzeum**

A kiállítás típusa: **interaktív, tematikus vándorkiállítás**

Szakmai tartalom: **Embertan**

A kiállítás rendezője: Katus Magdolna, Pap Ildikó

A kiállítás szakmai közreműködői:

MTM Embertani Tár: Bernert Zsolt, Évinger, Fóthi Erzsébet, Kustár Ágnes, Pap Ildikó,
Szikossy Ildikó;

Szegedi Egyetem TTIK Embertani Tanszék: Pálfi György, Molnár Erika

ELTE TTK Embertani Tanszék: Hajdu Tamás

A kiállítás célja:

A kiállítás egyik célja, hogy bemutassa az antropológiát, a történeti embertani kutatásokat, azok célját és lehetőségeit.

Célja, hogy megismertessük a látogatókkal a régen élt emberek mindennapjait, egészségi állapotát, betegségeit.

Fontosnak tartja bemutatni a Székelyföldön feltárt Árpád-, közép- és újkori temetők (székelypetőfalvi, a zabolai, a kányádi, székelykeresztúri, székelyudvarhelyi, szent-ábrahámi (Udvarhelyszék), csíkszenttamási, csíksomlyói (Csíkszék) és a szárhegyi (Gyergyószék) embertani leletein végzett antropológiai elemzés eredményeit, valamint a jellemző embertani anyagokat is.

Célja, hogy az arcreekonstrukciók segítségével megelevenítse a Magyarország területén élt emberelődök jellemző vonásait, megjelenítse a történeti korszakokban élt emberek arcvonásait, a köznépét csakúgy, mint az előkelőket, köztük királyi családhoz tartozókat is.

A kiállítás legyen segítőtje az általános és középiskolai oktatásnak, és nyújtson érdekes ismereteket a felnőtt közönségnek is.

A kiállítás látogatói maguk is tevékeny részesei lehetnek az embertani kutatásoknak, például egy kézbe vehető medencecsontból megbecsülhetik a valaha élt embertársunk nemét, életkorát. Az összehasonlító combcsontok sorozatából, az antropológusok által használt képletekkel megbecsülhetik elődeink testmagasságát.

A kiállítás célközönsége:

Széleskörű, az általános és középiskolás csoportokon túl a felnőtt látogatók is.

A kiállítás helyszínei 2014-2015-ben:

A vándorkiállítás „premierje” egy határon túli sorozat. A kiállítás egy év alatt négy Székelyföldi helyszínen kerül bemutatásra.

1. helyszín: Tarisznyás Márton Múzeum, Gyergyószentmiklós
2. helyszín: Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda
3. helyszín: Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely
4. helyszín: Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

A kiállítás leírása

A kiállítás három nagyobb egységre osztható: az első részben mutatjuk be az embertani vizsgálatok módjait, a második részben beszélünk a székelyföldi történeti népségek jellegzetességeiről, a harmadik részben a sokrétű embertani tudományterületből kiemeljük a nonverbális kommunikáció két eszközét, az arcot valamint az emberi kezet. A valaha élt emberek arcát a koponyák alapján készült arcreekonstrukciók elevenítik meg.

A kiállítás installációjának tervezését, kivitelezését nehezítette, hogy több helyszínen, különböző körülmények között kell megrendezni a kiállítást. A kiállításnak könnyen összeállíthatónak és bonthatónak, mégis látványosnak áttekinthetőnek kell lennie.

A három egység látványában is jól elkülöníthető, az első egységet mind tárgyi mind grafikai szinten a csontmaradványok és tudományos feldolgozásuk uralja, a látogató maga is „antropológussá” lehet. A visszafogott háttérzínekből egy-egy nagyított színes ábrázolás emelkedik ki, a bemutatás raszteres rendszere rímeli az ásatási szelvények beosztására. A második egység szorosan kötődik a Székelyföldhöz, az embertani leletek és a vizsgálati eredményei jelennek meg. A harmadik egységben a különböző korosztályoknak más-más mélységben és megjelenési formában adjuk át az információkat.

A KIÁLLÍTÁS TARTALMI EGYSÉGEI

1. MI AZ ANTROPOLÓGIA? MIVEL FOGLALKOZIK A TÖRTÉNETI EMBERTAN? – AMIRŐL AZ ÁSATÁSOKON FELTÁRT CSONTOK BESZÉLNEK (kb. 80 m²)

1.0. Bevezető

A biológiai antropológia, más néven humánbiológia a természettudományok körébe tartozó tudomány. Kutatási területei közé tartozik az ember és az emberelődök fosszilis leleteit tanulmányozó paleoantropológia, amely a kihalt főemlősök térbeli és időbeli diverzitását, a recens főemlősök biodiverzitását, az ember evolúcióját kutatja.

A történeti embertan célja a régen élt népségek biológia jellemzőinek megismerése, térbeli és időbeli variációinak összehasonlító elemzése és a népségek strukturális változása kialakulásának biológiai rekonstruálása egy olyan sajátos élőlénynél, amelynek műveltsége van és társadalomban él. Bár a történeti antropológiai anyag a legnagyobb forrásértékkel az írásbeliség megjelenése előtti évezredekben bír, jelentős szerepe van a későbbi korok folyamatainak tisztázásában is.

Egyik tudományterülete a ma egyre inkább már önálló tudománynak tekintett paleopatológia, amely a népségek egészségi állapotát vizsgálja, életmódjukat rekonstruálja, feltérképezi a betegségek történetét, és megkísérli a régen élt egyének személyazonosítását.

A szűkebb értelemben vett humánbiológia az élő népségek biológiai sokféleségét, morfológiai jellemzőit tanulmányozza, illetve a különböző népcsoportok (rasszok) alkati variációit elemzi. Az igazságügyi antropológia az élő embereken, illetve történeti személyiségek, valamint a 30 évnél nem régebbi emberi maradványok alapján végez személyazonosítást.

Milyenek voltak elődeink, mivel foglalkoztak, hogyan éltek azok az emberek, akiknek napjai több ezer évvel ezelőtt teltek hazánk akkori tájain? Ha a csontokat nem is szólaltathatjuk meg, a régészeti ásatásokon előkerült hiteles leletek az embertan művelői, az antropológusok segítségével mégis szóra bírhatóak. A történeti embertani kutatások eredményeként képet alkothatunk azokról az emberekről, akiknek életét, műveltségét a régészeti kutatja, s akiknek csontváza reánk maradtak.

1.1. Az antropológia kialakulása, a magyar antropológia rövid története

Már az 1847-ben elkészült Magyar Nemzeti Múzeum is tartalmazott embertani anyagot, ugyanis Jankovich Miklós gyűjteményéből ide került „egy hősnek, hihetőleg Bene vitéznek, ki még a tizedik század elején, Solt fejedelmével, I. Berengár császárnak diadalmas védelmében, Olaszországban jelen volt” a koponyája, melyet Ladánybene faluból, Benezpuszta mellől tártak fel. A honfoglaló vitéz koponyáját ma is őrizzük.

Amikor 1872-ben kivált a néprajzi részleg és Néprajzi Múzeum néven önállósult, odakerült a koponyagyűjtemény is. Egy önálló embertani múzeum létrehozását elsőként Scheiber Sámuel javasolta 1873-ban Trefort Ágoston miniszterhez küldött „*Pro memoria*” című munkájában.

Hazánk legelső antropológusa, Ponori Török (Thewrewk) Aurél 1881-ben a világon ötödikként megalakuló budapesti embertani tanszékre történő kinevezésekor a tanszék működésével kapcsolatos teendőket felsorolásában részletesen kitért egy felállítandó embertani múzeumra is, azért, „hogy az embertani bűvárlat hazánkban minél inkább meggyökeresedjék”.

1895-re annyi anyag gyűlt össze, hogy a kiváló etnográfus, Jankó János szervezésében a Néprajzi Múzeum keretén belül önálló Antropológiai Labor jöhetett létre. Noha az önálló gyűjteményi részleg gondolata többször is felvetődött, külön intézmény csak az Embertani tár megalakulásával jött létre.

1.2. Mit vizsgál az antropológus?

A történeti embertan módszereinek segítségével meghatározzuk a nemet, becsüljük az életkort, lehetőségünk van a testmagasság, a testsúly, az alkat leírására. A temetőfeldolgozások kiterjednek a demográfiai jellemzők meghatározására, a koponya és a vázcsontok metrikus és morfológiai jellegeire, a testmagasság becslésére. Megismerhetők az előforduló anatómiai variációk, fejlődési rendellenességek és patológiás elváltozások.

Az életmód és a táplálkozás több részletét tudjuk azonosítani. Az emberi maradványok vizsgálatával, a biológiai rekonstrukció segítségével újrateherhetjük a régen élt emberek életét.

A csontvázak mérésével, statisztikai elemzésével különbséget tehetünk a régen élt emberek csoportjai között, történeti következtetéseket vonhatunk le vándorlásaik irányára, az emberi közösségek kialakulására. Igazolni tudunk az egy-egy népcsoportra vagy kultúrára vonatkozó elméletet, és a velünk együttműködésben dolgozó régészeknek és nyelvészeknek új megközelítési módokat kínálhatunk egy-egy probléma megoldására.

1.3. Történeti demográfia

A történeti demográfia a múltban élt népesség nagyságát és összetételét becsüli. Az élettartamról (pl. várható élettartam), az adott életkorban bekövetkező halálozás valószínűségéről nyújt tájékoztatást.

1.4. Az életmód rekonstrukciója, a fiziológiai stressz nyomai

Azokon a változásokon túl, melyeket a növekedés, az öregedés, a nem, az öröklődés és a többi normális biológiai folyamat okoz, a csontokon és a fogakon néprajzi kulturális gyakorlat (pl. koponya mesterséges deformálása és a fogak módosítása) is változtathat, és viszont, az ilyen a csontok világosan tükrözhetik. Más, nem normális állapotok egy adott viselkedés nem szándékolt következményei lehetnek. Az elváltozások felismerésével és helyes értelmezésével jelentős információkhoz juthatunk a népesség életformájára vonatkozóan.

A környezeti tényezők által okozott stresszhatások számos elváltozást hoznak létre a fejlődő szervezet csontjaiban és a fogakban. Röntgenfelvételek segítségével kimutathatók a hosszan tartó éhezés illetve lázas állapot okozta elváltozások. A táplálkozás és a fogbetegségek kapcsolata régóta ismert. A fogpatológiai jellemzők jól mutatják a népesség egészségi helyzetét, utalhatnak a táplálkozásra és az életkörülményekre. Három patológiás jelenség, a pre mortem fogvesztés, a szuvas fogak és az abscessusok/cysták száma együttesen jellemezheti a népesség fogzatának egészségi helyzetét, utalhat a táplálkozásra és az életkörülményekre.

Természetesen a történeti események és változások nem direkt módon követhetők nyomon a testalkat változásában és az egészségi állapotban/betegségben, de az igazán fontos történeti változások markáns nyomot hagytak a népességekben is.

1.5. A történeti népességek rekonstrukciója genetikai módszerekkel

A közös genetikai jegyek gyakorisága az egyes népességek közötti hasonlóságok, illetve eltérések kimutatására szolgál. A csontokban és a fogakban megőrződött DNS kis mennyisége ellenére is kivonható a maradványokból. Az úgynevezett „polimeráz láncreakció”-technika a kivont kisméretű DNS-láncot sokszorozza meg, lehetővé téve a rokonsági viszonyok körvonalazását. A génkutatás többet fedhet fel múltunkból, mint amennyit valaha is lehetségesnek gondoltunk. Bár a milliányi eltemetett ember csontja még az ideálisnak mondható lelőhelyeken sem maradt meg hiánytalanul, testünk sejtjeiben hordozzuk történelmünket.

Az archaikus humán DNS kutatás a legújabb kutatások körébe tartozik. A közös genetikai jegyek gyakorisága az egyes populációk közötti hasonlóságok illetve eltérések kimutatására szolgál. A molekuláris genetika lehetővé teszi az emberi DNS nukleotid sorrendjének tömeges meghatározását. A genetikai összetétel és a származási kapcsolatok tisztázásához nagy volumenű, részletes molekuláris populációgenetikai vizsgálatok szükségesek.

2. A SZÉKELYFÖLD KÖZÉPKORI ÉS ÚJKORI NÉPEI (kb. 30 m²)

Történeti antropológiai kutatások Erdélyben

A régi székelység kutatásában az első eredmény Laurenția Georgescu nevéhez kötődik, aki a Székely Zoltán által ásott székelypetőfalvi (Háromszék) 12. századi temető csontanyagát vizsgálta. Az ugyancsak Székely Zoltán által feltárt zabolai temető (Háromszék) embertani leleteit először K. Zoffmann Zsuzsanna írta le.

Ilyen előzmények után a Magyar Természettudományi Múzeum Embertan Tárának kutatócsoportja azt a célt tűzte maga elé, hogy egységes kutatási szempont alkalmazásával valamennyi középkori székelyföldi temetőt megvizsgáljon.

A népesség antropológiai arculatának leírásával és összehasonlító antropológiai elemzésével megkíséreltek választ adni a régi székelyekkel kapcsolatos nagy kérdésekre: milyenek voltak a mai székelyek ősei, egységes vagy összetett képet mutatnak-e a vizsgált maradványok, utalnak-e esetleg a székelyek származására, embertani jellemzőik miként változtak az idők folyamán, és hogyan viszonyulnak antropológiai értelemben a magyarság egészéhez?

A Székelyföld középkori népessége kutatásában az első eredmény Laurenția Georgescu nevéhez kötődik, aki a Székely Zoltán által ásott székelypetőfalvi (Háromszék) 12. századi temető csontanyagát vizsgálta és értékelte. Az ugyancsak Székely Zoltán által feltárt zabolai temető (Háromszék) embertani leleteit K. Zoffmann Zsuzsanna írta le.

A kiállítás a Fóthi Erzsébet, Bernert Zsolt (MTM Embertani Tár), Hajdu Tamás (ELTE TTK) és Kővári Ivett (Herman Ottó Múzeum, Miskolc) antropológusokból álló kutatócsoport székelyföldi temetőkből származó csontmaradványokon folytatott kutatási eredményei segítségével mutatja be a középkori népességek antropológiai arculatát. Az Árpád-kori, középkori, késő középkori, valamint újkori temetkezések anyaga segítségével bemutatja,

hogy milyenek embertanilag a székelyek, egységes vagy összetett képet mutatnak-e a vizsgált maradványok, utalnak-e esetleg a székelyek származására, embertani jellemzőik miként változtak az idők folyamán, és vajon hogyan viszonyulnak antropológiai értelemben a magyarság egészéhez?

A kiállítás bemutatja a 12. századi petőfalvi és zabolai temető (Kovászna megye), továbbá Hargita megyei kányádi, székelykeresztúri, székelyudvarhelyi, szentábrahámi (Udvarhelyszék) csíkszenttamási, csíksomlyói (Csíkszék) és a szárhegyi (Gyergyószék) templom körüli temetők jellegzetes koponyáit, illetve a csontmaradványokon is nyomot hagyó betegségeket.

3. HOGY NÉZTEK KI ELŐDEINK? – A PLASZTIKUS ARCREKONSTRUKCIÓ (kb. 80 m²)

Az ember eltűnődik egy-egy koponya láttán: milyen lehetett az egykor eleven emberi arc? Különös érzés belegondolni, hogy a csontváz néhai tulajdonosa valaha mozgott, falatozott, szeretett. Az pedig valóságos rejtélynek tűnhet, hogy szép vagy csúnya, fiatal vagy öreg volt-e. Pedig a tudomány segítségével ma már bármely ép koponyára visszavarázsolható az eredeti arc. A kiállításban meglevenedik például Szent László király, III. Béla, Janus Pannonius, Rotterdami Erasmus arca is.

Szent László király arcstrukciója

3.1. A koponyától az eleven arcig

Az arcstrukció első lépéseként gipszmásolatot készül a koponyáról. Erre épül vissza a már hiányzó lágyszövet. Az izmokat plasztilinból rekonstruálják, a szemet üveggolyóból, az orrot pedig viaszból készül el. Az arc húsos részét meghatározó helyekre (a koponya 45 pontjára) a lágyszövet vastagságát jelölő töviseket rögzít a szakember. Minél érdekesebb, fejlettebb a csont izomtapsadási felszíne, annál vastagabbak a rajta eredő, illetve tapadó izmok. A töviseknek a mintázás során mindvégig tapinthatóknak kell maradni, hiszen ez biztosítja, hogy ne kerüljön túl sok vagy kevés lágyszövet az adott területre. A szemzugokat, a szájszögletet, a száj záródási vonalát és a szájat formáló mimikai izmok eredési helyét hosszú tűkkel jelölik meg.

3.2. Sasorr vagy pisze orr?

Az orr rekonstrukciója bonyolult. Szélességét az orrüreg szélessége határozza meg. Orrunk hegye (az orrcsúcs) az orrcsont alsó harmadára fektetett érintő és az orrtővis irányát követő egyenes metszéspontjában helyezkedik el. Az orrhát alakja az orrcsontok formáját követi. Ha valakinek erősen hajlott, kiálló az orrcsontja és lefelé irányul az orrtővise, akkor minden bizonnyal sasorra lehetett. Ha pedig az orrcsontja rövid és homorú, az orrtővise felfelé irányuló, akkor az orra nagy valószínűséggel pisze volt.

3.3. Hogy készül a szem, a száj és a fül?

A szegolyó nagysága a szemüreg nagyságától és mélységétől függ. A száj formáját és teltségét több tényező együttes hatása alakítja ki. Meghatározói: a felső állcsont előreállításának mértéke, a szájhoz vezető mimikai izmok eredési helye és vastagsága, a fogsorív formája és a fogak nagysága. A szájformát a harapási forma is befolyásolja, azaz hogy valakinek a felső ajka előreállóbb, vagy netán bulldog harapása van. A fül szélességi és hosszúsági méretei általában összefüggnek az orrhasznó méreteivel. A megfigyelések szerint, ha a külső hallónyílás csontos gyűrűje érdes felszínű, a fül vastos lehetett. Az elálló fülkagylókat a fül mögötti csontdudor érdekessége okozza.

3.4. Megelevenedő arcvonások

Az arcikonstrukció-készítés befejező szakasza az izmok beborítása „bőrrel” és az arc formáinak harmonizálása. Idősebb korban megjelennek a ráncok, amelyek a nemtől és a tápláltság fokától is függenek. A haj, a szakáll, a bajusz és a szemöldök rekonstrukciója a történelmi kor és a népcsoport divatjának, szokásainak megfelelően készül. Egy film segítségével mutatjuk be a plasztikus arcikonstrukció készítésének menetét. Itt láthatók a különböző történelmi korokból származó koponyák alapján készített arcikonstrukciók. (népvándorláskor, avar-, honfoglalás. és Árpád-kor, újkor)

A kiállítás megeleveníti különböző történelmi személyiségek – köztük királyok, illetve a királyi családhoz tartozó előkelők – arcát. (Dobó István, Janus Pannonius, Rotterdami Erasmus, III. Béla és felesége Antiochiai Anna, Szent László)

3.5. A kéz embertani vonatkozásai

Az ember nem csak szavakkal kommunikál. A nyelvi jeleken kívül használjuk arcunkat, testünket, kezünket is. A kiállításban nagyító alá vesszük az emberi kezet. A kéz nem csak taglejtésével, gesztikulációjával válik kifejezővé társalgás, szónoklás, pantomim és színészi alakítás során, hanem akár nyugalomban is jelzi birtokosának korát, nemét, betegségeit, esetleg foglalkozását, vagy akár hobbiját.

A látogatók megtudhatják, hogy hol találhatóak a legrégebbi kézlenyomatok, hogy mutatják a busmanok a struccot, van-e az egér, a sündisznó, vagy a csimpánz mancsán bőrlécmintázat, mikor hozták meg az első halálos ítéletet ujjlenyomatok alapján, eltüntethetők-e az ujjlenyomatok és valóban kiolvasható sorsunk a tenyerünkéből?

3.5.1. A főemlősök „kezei”

A főemlősök (Primáták) kézformái igen hasonlóak. Jellemző, hogy végtagjaikon 5-5 ujjuk van. A kéz- és lábujjaik végét kevés kivételtől eltekintve körmök védik. A hüvelykujj kapaszkodáskor és mászáskor szembefordítható, opponálható. Ez lehetővé teszi, hogy a kéz jól manipuláló, sokoldalú munkára képes fogószervként működjön. Az ember keze – a járás feladatától megszabadulva – valóságos precíziós műszerré fejlődött. Az ember-szabású majmoknál finomabb fogáskor a hüvelykujj hegye nem éri el a mutatóujj hegyét, csak a középső ujjpercét. Az ember hüvelykujja viszont úgy áll szembe a többi ujjal, hogy az ujjbegyek könnyedén összeérinthetők. Ez a „csipeszszerű” mozgás az alapja az emberi kéz ügyességének. A szembelyező, oppozíciós képesség teszi a hüvelyket a legértékesebb ujjunkká, melynek elvesztése igen nagy károsodást jelent.

KIÁLLÍTÁS LÁTOGATOTTSÁGA ÉS JEGYBEVÉTELE

A kiállítás látogatottságára a projekt zárásáig nincs értékelhető információ, mert a látogatás projekt zárása után indult.

KIÁLLÍTÁS REGISZTRÁLT MEGJELENÉSEI A MÉDIÁBAN

Online keresésre több száz találat jeleneik meg. Példa egy internetes megjelenésre.

Gyergyói Hírlap V. évfolyam 103. szám

SZÓRA BÍRT CSONTJAINK

2014. 06. 03., kedd

Gyergyószentmiklósról indul vándorútra a Magyar Természettudományi Múzeum Szóra bírt csontjaink című kiállítása, melynek megnyitóját tegnap tartották a Tarisznyás Márton Múzeumban. A tárlat nem csupán látványában nyújt egyedi élményt a látogatóknak, a kihívásokat kedvelők akár Dr. Csonttá is válhatnak, ha aktívan részt vesznek a felkínált múzeumpedagógiai foglalkozásokon.

„A kiállítás nem mindennapi látvánnyal várja a látogatókat, ezenkívül nagyon hasznos is. Morbidnak tűnhet, hisz koponyák, csontok vannak kiállítva, de ezek »beszélő« csontok, ezért úgy gondolom, hogy megtekintése nagyon tanulságos lesz minden érdeklődő számára” – közölte a kiállításmegnyitót megelőző sajtótájékoztatón Csergő Tibor múzeumigazgató. A vándorkiállítás kurátori tisztségét betöltő intézmény vezetőjeként arról is tájékoztatót, hogy a nagy költségvetésű tárlat létrejöttében jelentős szerepvállalás hárul a székelyföldi múzeumokra mindamelllett, hogy a kiállítást támogatja a Nemzeti Kulturális Alap. „Nem olcsó mulatság egy antropológiai kiállítást akár vándorkiállításaként is bemutatni, hiszen megvannak a szállítási feltételei, biztosítási paraméterei, megfelelő mikroklímát kell kialakítani a kiállítótérsekben...” – magyarázta Csergő Tibor, nem titkolva, hogy a kiállítás biztosítási értéke megközelítőleg 100 ezer euró.

A leletektől a rekonstruált arcokig

Ritkaságokat vonultat fel a tárlat – vezette fel a négy teremnyi kiállított anyag bemutatását dr. Pap Ildikó antropológus, a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárának igazgatója, részletesen ismertette a látnivalókat. A kiállítás első részében egy rövid anatómiai bevezetővel találkozhat a látogató, megismerkedhet az antropológia fogalmával, a magyar antropológia történetével, rálátást kap a csontok útjára a régészeti feltárásoktól egészen a kutatók asztaláig. Az embertanról, a tudományágban alkalmazott nemi és életkorbecslő módszerekről is ismereteket sajátíthat el a bevezető teremben, megtudhatja ugyanakkor, hogy különböző betegségek milyen nyomokat hagynak a csontokon, hogyan lehet ezeket kideríteni. Maga a látogató is kutatóvá válhat: a kezébe veheti a csontokat, és lehetősége van arra, hogy egy csontváz segítségével azonosítsa azokat. A következő teremben a székelyföldi antropológia, illetve történeti antropológia legújabb kutatási eredményeit foglalja össze a kiállítás anyaga. Itt is eredeti csontok vannak a Csíkszéken, Háromszéken illetve Udvarhelyszéken feltárt temetőkből. Néhány beteg csontot is bemutat a tárlat, pl. egy csípőficamos, néhány szifiliszes egyén csontjait is. A harmadik teremben arcok elevenednek meg a látogatók előtt. A kiállítás ezen része a plasztikus arcreekonstrukció alkalmazásával mutatja be, hogyan is nézhetett ki a valaha élt ember. Összesen tizenegy arcreekonstrukciót, többek között Szent László király, III. Béla, Janus Pannonius, Rotterdami Erasmus rekonstruált arcát veheti szemügyre a látogató. A következő helyszínen az orrok, fülek, szajak különbözősége van bemutatva, illetve az, hogy miként alkalmazzák ezeket az arcreekonstrukcióban. Végül a kezekkel foglalkozik a tárlat, játékos módszerrel mutatva be a kéz- és ujjlenyomatokat, illetve különböző életkorú és nemű egyének kezeit. A kiállítás során múzeumpedagógiai foglalkozásokra várják a diákokat, a programot egyelőre a tanév végéig hirdeti meg a múzeum. A játékos, interaktív módszerekre épülő foglalkozásokat csoportoknak ajánlják, a tevékenységeken való részvételhez előjelentkezés szükséges. Ezt a 0266–365.229-es telefonszámon lehet megtenni. A tárlat augusztus 10-ig látogatható Gyergyószentmiklóson, keddtől péntekig 9–17, szombatonként és vasárnaponként 10–17 óra között.

A KIÁLLÍTÁSRÓL SZÓLÓ SZAKMAI BESZÁMOLÓ ELÉRHETŐSÉGE AZ INTERNETEN:

http://www.nhmus.hu/modules/Intezmeny/NKA/NKA_besz_szorabirtcsontjaink_2014.pdf